

## SEMINAR „FRAGMENTE EESTI TÖLKELOOST. NÕUKOGUDE AEG”

13. detsembril toimus Eesti Kirjandusmuuseumi saalis eesti tõlkeloo seminar, mille korraldasid Tallinna Ülikooli germaani-romaani keelte ja kultuuride instituut ning Eesti Kirjandusmuuseum. Eestvedajateks olid Anne Lange ja Daniele Monticelli Tallinna Ülikoolist. Monticelli rääkis avasõnas, et eesmärgiks on täita eesti tõlkeloo seniseid valgeid laike, ning andis lootust, et selline ettevõtmine ei jää viimaseks, sest kuigi tõlketooria huviliste ring on Eestis küllalt väike, on antud diskurss kultuuri(ajaloo) mõtestamise seisukohalt väga oluline.

Seminar algas Aile Möldre (TLÜ) ettekandega, mis andis põhjaliku statistilise ülevaate tõlkekirjanduse suhtarvudest ENSV-s. Kuigi teiste liiduvabariikide rahvaste kirjanduse tõlkimine oli omaette poliitiline programm, et pidevalt taasluua vendluse illusiooni, ilmus väliskirjandus (s.t kirjandus väljastpoolt Nõukogude Liitu) sellest survest hoolimata suuremates tiraažides, põhjuseks kirjastuste vajadus kasumise jääda. Nõukogude rahvaste kirjanduse seas oli domineerival positsioonil loomulikult venekeelne ja erilist tähelepanu pidi pörama Stalini preemia pälvinuile. Tõlgete mitmekesisus kasvas aastatel 1944–1990 üsna järjepidevalt ja vahepeal tõlgiti ka väiksemate rahvaste kirjandust (nt Siberi ja Kaukaasia, soome-ugri jne). Tänapäeval on sedalaadi varieeruvus silmanähtavalt langenud ja kirjandust Lätist praeguse Türkmenistanini tõlgitakse 1990. aastatest alates suhteliselt vähe.

Katre Talviste elav ja elev ettekanne Ida-Saksa ekspressionistliku luuletaja Johannes Becheri valikkogu „Unistades täiusest” saamis- ja surmaloost pani mõtlema unustuse hõlma vajunud teoste saatuse peale. Kas Ain Kaalepi, August Sanga, Debora Vaarandi, Jaan

Krossi jpt keerukas tõlketöö on asjatu või võib teos ka peaaegu lugejateta edasi elada? Kui mitte mujal, siis igitahes elab Becher edasi mõnedes Sanga ja Kaalepi toleaegetes (umbes 1950.–1960. aastate vahetuse) luuletustes, mis on Becherist tugevalt mõjutatud. Jaak Rähesoo lisas publiku seast, et nn Ida-Saksa teema oli tollal eesti kultuuris küllalt levinud ja laiapõhjaline, avaldudes näiteks ka maalikunstis.

Seminari esimene pool lõppes Anne Lange (TLÜ) ettekandega Henno Rajandi keeleteooriast ja tõlkepraktikast, mis põhines suuresti Rajandi 1977. aastal Keeles ja Kirjanduses (nr 2–3) avaldatud artiklil „Keel: protsess ja süsteem”. Artikkel peab oluliseks keelesüsteemi elementide suhestumist teiste elementidega, nende dünaamilisust, relatiivsust ja ajalis-ruumilist hargnevust. See avaldub ilmekalt Rajandi idiomaatilisel väga rikkastes tõlgetes, nagu Jane Austeni romaanis „Uhkus ja eelarvamus”. Rajandi oli ja on kindlasti üks tõlkijameisterlikkuse etalone.

Peeter Torop (TÜ) alustas seminari teist poolt sissejuhatusega tõlketooria kultuuriteoreetilisse harusse, rääkides assimilatsioonist ja dissimilatsioonist. Iga tõlge on samas ka teatud positsiooni ning suunitlusega kultuuri- ja enese tõlge. Tekste võib tõlkida lähematest või kaugematest kultuuridest, kodustamise või mitmekesistamise eesmärkidel – see eeldab arusaama omast ja võõrast. Dissimilatsioon assimilatsioonist tähendab näiteks seda, et ühe vastupanutõlke jaoks on tarvis tasakaalustada seda teiste, poliitiliselt korrektsemate tõlgetega. Nii tehti näiteks Mihhail Bahtini „Valitud töödega” (1987), millele eelnesid Boriss Sutškovi ja Mihhail Hrapšenko kui „omade poiste” teosed.

Viimasena esines Daniele Monticelli, kes teatud mõttes jätkas Toropi juttu,

kuid keskendus rohkem totalitarismi ja tsensuuri mõtestamisele, kasutades erinevaid teoreetilisi lähtekohti muuhulgas Derridalt ja Brechtilt. Vaadeldes totalitarismi ja tsensuuri monologiseerivaid ja võõritavaid efekte, tõi ta värvikaid näiteid juhtudest, kus kas või väikseimad tõlkelised muudatused tsensuuri poolt võivad esile kutsuda suuri ajalookummitusi. Näiteks Gianni Rodari lasteraamatus „Cipollino seiklused” on Aleksander Kurtna tõlkinud itaalia keelest sõnasõnaliselt väljen-

di „vabariigi lipp”, mis eestlasele toob kahtlemata meelde sinimustvalge, kuid venekeelses tsenseeritud versioonis on see muudetud „vabaduse lipuks”.

Üritus lõppes ajakirja Methis tõlkeloo erinumbri (2012, nr 9/10) esitlusega, kus peatoimetaja Marin Laak rõhutas, et iga Methis on justkui omaette teos – sinna on panustatud palju aega ja tööd ning kõike seda on tehtud rahvusvaheliselt kõrgel tasemel. Lugegem, mõelgem.

TÖNIS VILU